

ROSONCZY ILDIKÓ

PASZKEVICS ÉS AZ OROSZ HADSEREG 1831-BEN LENGYEL FÖLDÖN

Az európai népek tavaszára emlékezve nem szoktunk megfélemedezni az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc lengyel szereplőiről: a magyar történelmi hősként számon tartott, Erdélyben harcoló legendás honvédtábornokról, Bem Józsefről, a magyar honvédsereg fővezérévé többször kinevezett nagyhírű, de hírnevét tehetségével és hadvezéri ténykedésével nem igazoló Henryk Dembiński-ről, a magyarországi lengyel légió parancsnoki posztját betöltő jól képzett, megbízható Józef Wysocki-ről és arról a mintegy négyezer kevésbé ismert vagy névtelen lengyelről, akik a lengyel légió tagjaként, ill. a honvédsereg soraiban Lengyelország újjászületésének távoli reményével Magyarország polgári átalakulásáért és önrendelkezéséért, majd függetlenségéért küzdöttek. Az idősebbek közül sokan az 1830–31-es lengyel szabadságharc veteránjai voltak, főként a Magyarországra került tisztek, így a név szerint említett tábornokok is.

A korszak lengyel és magyar történelmének azonban nemcsak közös lengyel és magyar, hanem közös orosz szereplői is voltak. Róluk ilyen összefüggésben kevesebb szó esik, holott annak a birodalomnak a hadseregében szolgáltak, amely eldöntő módon szólt bele mind Lengyelország, mind Magyarország sorsának alakulásába.

Az 1830–31-es lengyel felkelést leverő orosz haderő parancsnoki karában olyan tábornokokkal is találkozunk, akiknek a nevét jól ismerjük a magyar szabadságharc történetéből. Mindenekelőtt Ivan Fjodorovics Paszkevics tábornagról van szó, aki 1831-ben és 1849-ben is az orosz hadsereg főparancsnokaként aratott győzelmi babérokat. De ilyen volt például Fjodor Vasziljevics Rüdiger, 1831-ben és 1849-ben is az egyik legaktívabb orosz tábornok. Az 1830–31-es lengyel szabadságharc leverése után lett lovassági tábornok és annak a III. gyalogoshadtestnek a parancsnoka, amelynek élén 1849-ben bevonult Magyarországra, s amely előtt Görgői augusztus 13-án végül letette a fegyvert. Az 1849-ben az V. orosz hadtest parancsnokaként Erdélybe benyomuló Alekszandr Nyikolajevics Lüders tábornok 1831. szeptember 6-án és 7-én zászlóaljaival Varsó ostrománál tüntette ki magát. Pavel Hrisztoforovics Grabbe altábornagy, aki 1849-ben egy önálló hadoszlop élén

operált Észak-Magyarországon, majd ott volt Komárom körülszállásánál, naplójában beszámol az 1831-es lengyel háborúról is. Azzal a Fjodor Fjodorovics Berg tábornokkal, aki 1849-ben részt vett a Magyarország elleni katonai beavatkozást előkészítő orosz–osztrák tárgyalásokban, majd az osztrák főhadiszállásra beosztott orosz tábornokként tartotta fenn a kapcsolatot a szövetségesek között, 1831-ben többek között Varsó, majd a még fegyverben álló lengyel seregek megadását célzó tárgyalásokon találkozunk.

Furcsa fintora a sorsnak, hogy 1849 nyarán a Dembińskit a tragikus temesvári csatavesztésig üldöző osztrák hadsereg mellett az orosz hadosztály élén ott masírozott az a Fjodor Szergejevics Panyutyin tábornok, aki 1831 júliusában Dembińskiék fogságába került. (Panyutyint pontosan a Dembińskihez csatlakozó Samuel Różycki ezredes partizáncsapata fogta el, amely csatlakozott a Litvániából visszavonuló Dembiński hadához.)¹ 1849-ben Magyarországon tehát csaknem két évtizeddel azelőtt már egyszer szembenálló ellenfelek találkozhattak ismét.

A jelzett példákon túl (a sor folytatható) nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy 1849-ben a Magyarország ellen készülődő orosz hadak számára a Lengyel Királyság felvonulási területként szolgált, s gazdasági erejét, élelmiszer- és katonatartalékait az orosz udvar a magyar hadjárat céljaira használta fel. Miklós 1849 májusában Varsóban fogadta az ifjú I. Ferenc Józsefet, s a nyár nagy részét is a lengyel fővárosban töltve, a lengyel uralkodók egykori rezidenciáján berendezkedve kísérte nyomon a magyarországi háború eseményeit.

Az alábbiakban a lengyel történettudomány kutatási eredményei alapján Paszkevics tábornagy 1831-es főparancsnoki működését tekintem át, mert úgy vélem, nem érdektelen azt összevetni az 1849-ben Magyarországra bevonult orosz hadak élén kifejtett hadvezéri teljesítményével, valamint kitérek azokra a tárgyalásokra, amelyeket 1831-ben a háború mielőbbi és minél kisebb áldozatokkal történő befejezése érdekében az oroszok folytattak a lengyelekkel. A történeti és politikai körülményekből adódóan persze természetes, hogy az orosz szakirodalom és az orosz források sokkal jobban beépültek a korszak lengyel történeti kutatásaiba, mint a miénkbe.²

---

¹ Kovács István: A nagy visszavonulások hőse. In: *Kortárs* 1995/12. 25.

² Az 1830–31-es szabadságharc hadtörténetéről a kitűnő lengyel hadtörténész, Wacław Tokarz írt a 100. évfordulóra *Wojna polsko-rosyjska 1830 i 1831* címmel orosz és lengyel forrásbázison alapuló, ma is alapműnek számító monográfiát. (Varsó, 1930.) A. P. Scserebatov Paszkevics életrajzának (*General-feldmarsal Knyaz Paszkevics. Jego zsziny i gyejatyelnoszty*, Szankt-Petyerburg, 1888 – 1904) ezzel az időszakkal foglalkozó IV. kötete 1899-ben megjelent lengyelül. A hadjáratban vezérkari ezredesként részt vevő Alekszandr K. Puzirevskij *Polszko-russzkaja wojna 1831. goda* című munkája Szentpéterváron jelent

Az 1830. november 29-én Varsóban kirobbantott és szabadságharcra szélesedett lengyel felkelés több mint tíz hónapig tartó történetében az orosz győzelmet hozó 1831. május 26-i osztrolenkai csata jelentette a fordulópontot. A katonai sikerben már a kezdetektől egyébként sem bízó lengyel hadvezetésre és kormányzatra lelkiileg és morálisan egyaránt bénítólag hatott a vereség, miközben a háború pénzügyi forrásai is kimerülőben voltak. A kezdeményezés átment az orosz fél kezébe, amelynek főparancsnoka, Ivan Ivanovics Diebitsch-Zabalkanszkij tábornagy a felkelés stratégiai és politikai központját jelentő Varsó ellen tervezett, döntőnek szánt támadással kívánt leszámolni ellenfelével.³ Diebitsch a lengyel fővárostól kb. hatvanöt kilométer távolságra északkeleti irányban fekvő Pułtusknál vonta össze főerőit, pihenőt rendelt el és megkezdte a kifogyott élelmiszertartalékok feltöltését.

Tbiliszből azonban már május 24-én, tehát az osztrolenkai orosz győzelem előtt két nappal Szentpétervárra érkezett Ivan Fjodorovics Paszkevics tábornagy, a nagytekintélyű kaukázusi orosz helytartó és az ottani erők főparancsnoka, akit Miklós cár április közepén azért rendelt a fővárosba, hogy új feladattal bízta meg: tegyen pontot végre a túlságosan elhúzódozó, ezért az orosz birodalom európai presztízsét veszélyeztető lengyel lázadásra.⁴ A cár úgy látta ugyanis, hogy a lengyel felkelők ellen harcoló orosz csapatok főparancsno-

---

meg 1886-ban, és lengyelül már 1899-ben napvilágot látott Varsóban. (A. K. Puzyrewski: *Wojna polsko-ruska 1831 r.* Krakkóban reprintként újra kiadták 1988-ban.) Sokat használtam még a Władysław Zajewski szerkesztésében *Powstanie listopadowe* címmel megjelent (Warszawa, 1990. 2. kiadás) több szerzős kiadványt, illetve a Stefan Kieniewicz-Andrzej Zahorski-Władysław Zajewski: *Trzy powstania narodowe* (Warszawa, 1992) című kötetet. A novemberi felkelésről szóló részt Władysław Zajewski írta. 2001-ben Moszkvában jelent meg Alekszej Vasziljevics Sisov Paszkevics és Diebitsch életrajza (*Russzkije general-feldmarsali Dibičs-Zabalkanszkij, Paszkevics-Erivanckij*) az Elfelejtett és Ismeretlen Oroszország (Rosszija Zabita ja i Nyeizvesztaja) sorozatban. Ez tudományos ismeretterjesztő mű, amelynek célja, hogy a régi Oroszország érdemdús tábornokait visszahelyezze a birodalmi panteonba.

³ „Az orosz hadsereg (...) tekintet nélkül Diebitschnek ebben a háborúban elkövetett összes hibájára és a hadjárat további részének minden nehézségére, Osztrolenkánál kivívja ellenfele és Európa tiszteletét. Mindenki számára világossá válik, hogy oly tehetetlenkedve vezetett súlyos gépezete előbb vagy utóbb mégis le fog számolni Litvániában minden ellenállással, aztán Miklós tervének értelmében, Poroszország segítségével egész tömege a Visztula alsó folyásának vidékére, onnan pedig Varsóra zúdul, és a felkelést ugyanúgy legyőzi, mint legyőzte 1792-ben és 1794-ben.” Wacław Tokarz 384-385.

⁴ A. P. Scserbatov IV. 2-3., 19.; A. V. Sisov 433. o. (Itt május 20. szerepel Paszkevics Szentpétervárra érkezése dátumaként.)

ka, akitől a szentpétervári udvar már februárban a felkelés gyors leverését várta, kudarcot vallott. A kihasználatlanul hagyott február 25–26-i véres grochówi orosz győzelmet tavasszal a lengyel fegyverek (március végi waweri és Dębe Wielkie-i, április 10-i Iłganie melletti) sikerei követték, s az ellátási nehézségek mellett az orosz hadseregnek, melynek hátában egyre nagyobb méreteket öltött a litvániai felkelés, komoly gondokat okozott az áprilisban és májusban mind több áldozatot szedő kolerajárvány is.

Osztrolenkánál azonban megszületett a Péterváron türelmetlenül várt siker. A lengyel csapatok a hadvezetés, mindenekelőtt a fővezér, Jan Skrzynecki tábornok tétlensége és bizonytalankodása miatt kedvezőtlen körülmények között voltak kénytelenek felvenni a harcot. A csatában odavesztek legjobb gyalogezeredek, és súlyos veszteséget szenvedett a lovasság is. A hadsereget a teljes megsemmisítéstől csak az mentette meg, hogy Józef Bem alezredes bevetette lovasütegét, amivel megakadályozta a szétvert lengyel csapatok üldözését. Diebitsch győzelmet könyvelhetett el, így leváltása egy időre elmaradt, ahogy Paszkevics fogalmazott: „Az osztrolenkai csata miatt elutazásom a hadsereghez, vagyis főparancsnoki kinevezésem Diebitsch helyére elhalasztódott, mert nehéz lett volna őt a győztes csata után leváltani.” A cár megrendült bizalma azonban nem állt helyre Diebitsch iránt: főhadsegédét, Alekszandr Fjodorovics Orlov gróft a pultuski főhadiszállásra küldte, hogy az a helyszínen tájékozódjék a hadműveletek mielőbbi befejezésének feltételeiről és a főparancsnok intézkedéseiről. Miklós június 13-án kelt levelét, amelyben Diebitschnek az osztrolenkai győzelem után hozott intézkedések lassúságáért tett szemrehányást, a címzett azonban nem olvashatta el: június 10-én maga is a már egyébként csökkenő mértékű kolerajárvány áldozatául esett.⁵

Paszkevics, a június 16-án kinevezett új főparancsnok⁶ három hónapot kért Miklós cártól, majd Memel kikötőjében hajóra szállt, s Kelet-Poroszországon át június 26-án érkezett meg Pultuskba, ahol 52 ezer fős haderőt talált. A Lengyel Királyság területén összesen 158 és egy negyed gyalogos zászlóalj, 240 lovas század, 116 kozák szotnya és 674 löveg, vagyis 137 ezer (ebből 42 ezer lovas) katona került a parancsnoksága alá, csaknem háromszor akkora hadsereg, mint amekkorával a Kaukázusban rendelkezett.⁷ Átvette a fővezérletet az azt ideiglenesen

---

⁵ A. P. Scsersbatov IV. 19–24. o. Marta Zajac: Ocena kampanii feldmarszalka Iwana Dybicz Zabalkanskiego w Polsce w swietle jego korespondencji z carem Mikołajem I. In: *Polskie powstania narodowe na tle przemian europejskich w XIX wieku*. Szerk.: Anna Barańska-Witold Matwiejczyk-Jan Ziółek, Lublin, 2001. 211–213.

⁶ A. P. IV. Scsersbatov 25.

⁷ A. K. Puzyrewski 378–379. o., A. V. Sisov 434–435.

betöltő, hírnevét 1812-ben Kutuzov hadseregének főszállásmestereként megalapozó Karl Fjodorovics Toll tábornoktól, Diebitsch vezérkari főnökétől, aki ezt a beosztást alatta is megtartotta, majd gondoskodva a szükségesnek ítélt élelmiszer és takarmány mennyiségéről, folytatta a Varsó elleni támadás előkészítését.

Kelet felől maga a Visztula is védte a lengyel fővárost, ezért az orosz hadsereg tekintélyes kerülőt téve a porosz határ közelében átkelve a Visztulán, nyugat felől vonult fel a lengyel főváros ellen. Így utánpótlási vonala megnyúlt, de bízhatott a (bár ingadozó) porosz háttértámogatásban.⁸ Paszkevics Pułtuskba érkezése után tíz nappal tehát nyugati irányban indult el a Visztula, majd a folyó mentén északnyugatnak a porosz határ felé. Ellenfele tútlenségének köszönhetően július 17. és 21. között 54 ezer fős hadsereggel, 318 löveggel és 6500 fogattal Osieknél kelt át a Visztula bal partjára.⁹ Varsó alá úgy vonult fel lassan, hogy ellenállással sehol nem találkozott. Vezérkari főnöke azt javasolta, hogy minél nagyobb területek ellenőrzése céljából erős lovas osztagokat küldjön szét, s mielőbb vegye blokád alá a lengyel fővárost. Paszkevics azonban a javaslatot elvetette, mert úgy vélte, hogy bár az osztrolenkai vereség valóban megtörte az ellenséget, de nem véglegesen, és további csapatok összevonásáig, vagyis amíg Rüdiger Varsótól délre át nem kel a Visztulán és Ciprian Kreutz tábornok a maga 20 ezer emberével be nem érkezik Varsó alá, kerülni akart minden megütközést.¹⁰ Az ostrom kimenetelét illetően voltak kétségei is. Titokban számolt azzal, hogyha esetleg nem sikerül Varsót bevennie, akkor egy bizonyos távolságra hátrahúzódik, és újabb csapatokkal megerősödvé tér vissza ismét megostromolni a lengyel fővárost.¹¹ A cártól további erősítést kért, amelyet az csak 1832 tavaszára ígért.¹²

Szeptember 2-án a lengyel kormány elnökét, Jan Krukowiecki tábornokot Witt orosz tábornok arról tájékoztatta, hogy Paszkevics személyes megbeszélésre küldi hozzá Pjotr Andrejevics Dannenberg tábornokot.¹³ Az ajánlat meglepő volt, ugyanakkor magyarázható: ugyanis a védekezésre felkészült, Paszkevics szavaival „állig felfegyverzett”¹⁴ lengyel főváros birtokbavételét

⁸ A. P. Scsersbatov IV. 52-53. o., 63-66. o.; A. V. Sisov 436.

⁹ Waclaw Tokarz 466.

¹⁰ A. K. Puzyrewski 391-392., Waclaw Tokarz 488. o.; Witold Dąbkowski 242-243.; Władysław Zajewski 260.

¹¹ A. P. Scsersbatov IV. 97-98.

¹² Witold Dąbkowski 243.

¹³ Dannenbergét az 1849-es év történetéből is ismerjük. Miután Lüders bevonult Erdélybe, ő lett a Moldvát és Havasalföldet megszálló orosz erők parancsnoka.

¹⁴ A. K. Puzyrewski 428.

célszerű volt megkísérelni a kockázatokkal és a város pusztulásával járó ostrom nélkül. Az orosz megbízott szeptember 4-én a raszyni úton egy kocsmá mellett találkozott a lengyel tárgyaló féllel, Ignacy Prądzyński tábornokkal, a lengyel hadsereg főszállásmesterével (akit elkísért Piotr Wysocki őrnagy, a felkelés egyik kirobantója is). Prądzyński visszaemlékezése szerint Dannenberg a szerencsétlen háború befejezése érdekében megállapodást javasolt, amelynek előfeltételül szabta, hogy a lengyelek térjenek vissza I. Miklós jogára alá (a lengyel szejm 1831. január 25-i döntésével megfosztotta Miklóst a lengyel királyi tróntól), és mondjanak le a nyugati orosz kormányzóságoknak (az első és a második felosztás után az orosz birodalomba bekebelezett területeknek) a Lengyel Királysághoz történő visszacsatolásáról. Javaslatát értelmében a lengyel hadseregnek át kellett volna adnia Varsót, majd Płock környékén erőit összevonva küldöttséget menesztenie Pétervárra, hogy az ott meghallgathassa a cár végleges döntését a Lengyel Királyság jövőjét illetően. A lengyelek a „legelőnyösebb feltételekben”, „nemzetiségük és alkotmányuk megtartásában” és a Királyságtól elszakított területek lakosaira is kiterjedő amnesztiában reménykedhettek. A lengyel kormány és a szejm, bízva Varsó védhetőségében azzal utasította vissza a homályos, bizonytalan politikai tartalmú ajánlatot, hogy a felkelés célja a Lengyel Királyság függetlenségének és 1772-es határainak visszaállítása, s ezzel megszakította a tárgyalásokat.

Prądzyński ironikusan úgy fogalmazott, hogy a lengyel válasz olyan volt, mint ha a győztes lengyel hadak már Orsánál álltak volna¹⁵ (ezzel az oroszok fölött 1514-ben aratott fényes orsai lengyel győzelemre utalt), de még a tárgyalás során súlyos hibát követett el: szót ejtett arról, hogy egy hadtest elhagyta Varsót.¹⁶ (Hieronim Romarino tábornok 20.500 fős hadteste augusztus 23-án azzal a céllal indult el kelet felé, hogy az orosz hadsereg utánpótlási vonalain operáljon. Korábban a płocki vajdaságba távozott egy 3500 fős különítmény is a főváros élelmiszer-utánpótlásának biztosítása céljából. A főváros védelmére felhasználható haderő tehát egyharmadával csökkent.¹⁷) Az orosz főparancsnok, akinek tárgyalási ajánlatát a lengyel fél kategorikusan visszautasította, értékes információhoz jutott: a főváros védőinek létszáma jelentős mértékben apadt, így az előzetesen szeptember 8-ra tervezett ostrom időpontját két nappal előrehozta.¹⁸ Paszkevicznek mintegy 77.000 fős haderő állt rendelkezésére 390 löveggel, vele szemben a lengyelek

---

¹⁵ A. K. Puzyrewski 429., A. P. Scserbatov IV. 115.; Waclaw Tokarz 552-553.; Witold Dąbkowski 242-243.

¹⁶ Waclaw Tokarz 552.

¹⁷ Marek Tarczyński 328-329.

¹⁸ A. K. Puzyrewski 429. o., J. S. Curtiss 92.

kb. 38.000 fős reguláris sereget, a Nemzeti Gárda tagjai közül 6800 főt és összesen 200 löveget tudtak felsorakoztatni.¹⁹

Szeptember 6-án hajnalban megszólaltak az oroszok ágyúi, majd egy órára rá csapataik megkezdték Varsó ostromát, s délelőtt tizenegyre bevették az első védvonalat, a legjobban megerősített s nagy áldozatok árán, hőiesen védett wolai elővárost, délután egyre pedig az itt elkeseredetten védekező utolsó egységet is sikerült felszámolniuk. A gyors eredmény mindkét felet meglepte. Toll sürgette a támadás folytatását, és Grabbe tábornoknak is az volt véleménye, hogy még aznap délután be lehetett volna venni Varsót, de Paszkevics a csapatok fáradtságára hivatkozva leállította a további előrenyomulást.²⁰

A lengyel kormányfő azonban felmérve a mind nyilvánvalóbban reménytelen helyzetet, szeptember 7-én kora reggel Prądzyńskit ismét elküldte Paszkevicshez a tárgyalások újrakezdésének javaslatával. Paszkevics durván és fenyegetőzve fogadta a lengyel követet, majd miután az nyilatkozott, hogy a lengyel nemzet visszatér az uralkodó iránti engedelmesség útjára, hajlandónak mutatkozott arra, hogy személyesen tárgyaljon Krukowiecki kormányfővel, ugyanakkor utasította Berg tábornokot, hogy írásban rögzítse a tervezett megállapodás szövegét. Paszkevics és kísérete (a cár öccse, Mihály nagyherceg jelenlétében) délelőtt találkozott Krukowieckivel az előző napi wolai orosz győzelem helyszínén, egy félig lerombolt kocsmá épületében. A viharos megbeszélés többször csaknem megszakadt. Paszkevics lázadóknak nevezte a lengyel felet, mire Krukowiecki öntudatosan kikelt magából: „Lázadók? Ki beszél itt lázadókról? Amíg fegyver van a kezünkben, harcolunk és tárgyalunk, mint állam az állammal!” Az orosz vezérkari főnök határozottan ellenezve bármiféle megállapodást vagy amnesztiát, a fegyveres leszámolás mellett kardoskodott. A tárgyalás azonban mégis folytatódott, mert Krukowiecki a katasztrofális vereségtől, Paszkevics pedig attól tartott, hogy erősítésként befut az ostrom előtt eltávozott lengyel hadtest. Paszkevics végül ígéretet tett arra, hogy az ostromot csak délután egykor kezdi újra, Krukowiecki pedig, miközben feltételeket igyekezett kikötni, vállalta, hogy visszatérve megszerzi a szejmtől a megállapodás megkötéséhez szükséges felhatalmazást.²¹

---

¹⁹ Marek Tarczyński 334.

²⁰ A. K. Puzyrewski 434-435. o.; Waclaw Tokarz 570-572.; Witold Dąbkowski 244-245. o.; J. S. Curtiss 93.

²¹ A. K. Puzyrewski 436.; Waclaw Tokarz 577-578.; Witold Dąbkowski 246-247.

A délután újraindított támadás, amelynek során Paszkevics megsérült – egy ellenséges ágyúgolyótól bal kezén zúzott sebet kapott, s fél órára elvesztette eszméletét is²² – meghozta a győzelmet az oroszoknak: késő délutánra a lengyel védelem jórészt összeomlott. A kétnapos küzdelem mindkét fél részéről súlyos véráldozatokat követelt. A harcok alatt folytatódó tárgyalásokra Mihály nagyherceg Berg tábornokot küldte Krukowieckihez – akinek a szejm hosszas vita után adta meg a felhatalmazást a tárgyalásokra – a feltétel nélküli kapitulációt követő teendőkre vonatkozó megállapodás tíz pontos, kész szövegével. Eszerint a lengyel nép és a hadsereg megadja magát a cárnak; hűségesküt tesz; a hadsereg azonnal átadja a varsói városkapukat; átadja a Modlin felé vezető stratégiai fontosságú pragai hidat és Pragát, Varsó Visztulán túli elővárosát; erősít a plocki vajdaságban vonja össze; a lengyel nép és a hadsereg azonnal küldöttséget meneszthet az uralkodóhoz; a lengyelek az orosz hadifoglyokat szabadon bocsátják; a lengyel főparancsnok a lengyel kézen lévő várakat (Modlint és Zamośćot) utasítja, hogy nyissák meg kapujukat az oroszok előtt; ha a kijelölt területen a lengyel hadsereg számára nem volna elegendő élelem, Paszkevics tábornagy rendelkezik a szükséges mennyiség biztosításáról; a tábornagy azonnal intézkedik az ideiglenes kormány megalakításáról; a tábornagy Toll vezérkari főnököt és Krukowiecki tábornokot bízta meg, hogy egyeztessenek a részletekről és végrehajtsák a megállapodást.

Krukowiecki ezt visszautasította, s megfogalmazta a maga javaslatait, amelyek azonban nem maradtak fenn, de tartalmuk részben rekonstruálható: a lengyel hadsereg megtartja a birtokában lévő területeket; a foglyokat kölcsönösen kicserélik; általános amnesztia; addig, amíg Pétervárra küldött delegáció vissza nem tér, tart a fegyverszünet; és ami fontos, a pragai hidat lerombolják, s a Visztula el fogja választani egymástól a két hadsereget. Ez utóbbi azt jelentette volna, hogy a lengyel hadseregnek megmarad a lehetősége a hadműveletek folytatásához, és erőt tud felmutatni akkor, amikor a lengyel delegáció Pétervárra érkezik. Vitattott, hogy mint Krukowiecki maga állította, feltételül szabta volna az 1815-ös alkotmány megtartását. Berg tiltakozott az ellen, hogy Paszkevicsnek továbbítsa ezeket a feltételeket, s Krukowiecki a kilátástalannak ítélt helyzetben végül este hét óra után az orosz tábornok nyomására aláírt egy feltétel nélküli megadásról szóló hűségnyilatkozatot Miklós cárnak. Mindazonáltal, s nyilatkozata tartalmának ellentmondva Paszkevicsnek mellékelte a maga feltételeit, kilátásba helyezve azt, hogy visszautasításuk esetén a lengyelek a végsőig fognak Varsóban védekezni. Az orosz táborba Berggel visszatérő Prądzyńskinek saját

---

²² A. K. Puzyrewski 439.; A. P. Scserbatov IV. 130.; A. V. Sisov 446.

visszaemlékezése szerint sikerült elérnie, hogy Paszkevics a fegyveres ellenállás befejezése érdekében beleegyezen az általános amnesztiába, annak érvényét kiterjesztve az elszakított területekre is, abba, hogy Modlin és Zamość lengyel kézben marad, és hogy tart a fegyverszünet, amíg az uralkodó döntése meg nem születik, valamint abba, hogy a foglyokat kölcsönösen kicserélik egymással, ragaszkodott viszont a stratégiaiilag fontos Praga átadásához.²³ Más források szerint azonban az orosz főparancsnok egyáltalán nem fogadta el az elszakított területekre vonatkozó amnesztiát, a hadifogolycserét, s nem volt szó a Sándor cárféle alkotmány garantálásáról sem.²⁴

A tárgyalások történetét nyomon követve az látszik, hogy praktikus megfontolásokból, Varsó általa bizonytalan kimenetelűnek tartott, illetve sok áldozattal járó ostromának elkerülése s a háború mielőbbi befejezése érdekében Paszkevics hajlandóságot mutatott valamiféle megállapodás megkötésére, megadás esetén amnesztia biztosítására, amire széleskörű felhatalmazása is lehetett, sőt tett politikai tartalmú ígéreteket is. A győzelemhez közelebb kerülve azonban a megegyezésre egyre kevésbé volt szüksége, tehát ígéreteiről később már hallgatott.²⁵

Az orosz táborból a kialakult feltételekkel visszatérő követeket mind kaotikusabb helyzet fogadta. A szejm, mint említettük, Krukowieckit előzőleg csak hosszadalmas vita után hatalmazta fel az oroszokkal folytatandó tárgyalásokra. Miután híre ment, hogy nyilatkozatot írt alá a Miklós cárnak történő feltételek nélküli kapitulációról és csapatokat helyezett át, a szejm késő este megfosztotta őt a kormány elnökségétől. Az új elnök, Bonawentura Niemojowski a feltétlen megadást elutasította, így végül Berg sürgetésére megszületett Varsó átadásáról a pusztán katonai természetű megállapodás, amelyet Kazimierz Małachowski tábornok főparancsnokként írt alá ugyancsak késő este. A lengyel hadseregnek másnap reggel öt óráig kellett kiürítenie a még ellenőrzése alatt álló pontokat és el-

²³ Waław Tokarz 580-582.; Witold Dąbkowski 248-251.

²⁴ Waław Tokarz 582.

²⁵ A. P. Scserbatov IV. 115.; Witold Dąbkowski 243., 259-260. (Id. ott az 54. jegyzetet); Władysław Zajewski 266-267.

²⁶ Oroszországi száműzetés várt rájuk. Prądzyński Miklós cár utasítására száműzetése idején megírta az 1831-es háború történetét. (Francia nyelvű teljes szövegét - *Memoire historique et militaire sur la guerre de Pologne en 1831.* - A. K. Puzirjevskij adta ki 1890-ben Szentpéterváron. Lengyelül: *Pamiętnik historyczny i wojskowy o wojnie rosyjskiej w roku 1831.* Kraków, 1894.) Mint ismeretes, Paszkevics Görgeivel az orosz fogságban, 1849 augusztusában szintén megíratott egy rövid „szemlét” a felsőmagyarországi hadjáratról az orosz beavatkozás kezdetétől a világosi fegyverletételig tartó időszakról. Szövegét orosz fordításban és magyar visszafordításban közölte: Pach Zsigmond Pál: Kiadatlan Görgey-iratok 1849 augusztusából. Századok, 1957/1-4. 198-226. o.; a német fogalmazvány alapján közölte Spira György: Az emlékiró Görgei

hagynia a várost. Távozott a kormány és a szejm is. (Krukowiecki és Prądzyński több tábornokkal és tiszttel együtt Varsóban maradt és fogságba került.²⁶) Varsó bevételének hírével a borogyinói csata napján, tehát szintén még 7-én este Paszkevics Szuvorov kapitányt, a napóleoni háborúk nagy orosz hadvezérének, Alekszandr Vasziljevics Szuvorovnak az unokáját küldte Szentpétervárra.

Miután Varsó elesett, a stratégiai fölény birtokába jutott orosz hadsereggel szemben a lengyel katonai vezetés nagy része végképp kilátástalannak ítélte a további fegyveres küzdelmet. A főváros elhagyása után északnyugat felé húzódó fő-sereg új főparancsnokául Maciej Rybiński tábornokot Modlinban a haditanács választotta meg, mivel Niemojowskinak mint kormányelnöknek a tábornoki kar szemében nem volt tekintélye. Az új főparancsnok még számottevő haderő birtokában (a lengyel fő-sereg 33 ezer főt számlált ekkor) felújította a tárgyalásokat az orosz hadvezetéssel.²⁷

A lengyel politikai vezetés, az egyre kisebb létszámmal Zakroczymban, majd Płockban ülésező szejm, illetve a kormány tiltakozott a tárgyalások és a kapituláció ellen, de tényleges hatalom már nem volt a birtokában.²⁸ Döntésének jelentősége szimbolikus volt. A szejm Varsó elhagyása után szeptember 11-én, Zakroczymban tartott első ülésén Jan Krukowieckit, őt téve felelőssé mindenért, heves vitában árulónak is bélyegezte.²⁹

A szeptember 10-én a katonai vezetéssel újrakezdődött egyeztetéseken a Paszkevics megbízásából tárgyaló Berg célja, úgy látszik, elsősorban az volt, hogy kipuhatolja a lengyel fő-sereg szándékát, és húzza az időt mindaddig, amíg nem sikerül külön-külön leszámolni Romarino tábornok hadtestével és Rónycki tábornok osztagával.³⁰ Így mintegy írásos megállapodás nélküli fegyverszünet volt a szembenálló felek között. A lengyel fő-sereg Modlin alatt időzött, Berg a lengyel tárgyaló féllel, Franciszek Morawski tábornokkal, a kormány hadügyminiszterével terméketlen megbeszéléseket folytatott. Miután a lengyelek a tétlenséget megszakították, és szeptember 20-án Płocknál (egyéb-ként Dembiński javaslatára) néhány lovasszázadot átdobtak a Visztula bal partjára azzal a céllal, hogy az orosz utánpótlási vonalakon zavart keltsenek,

---

első szárnypróbálgatása. (In:) *Európa vonzásában. Emlékkönyv Kosáry Domokos 80. születésnapjára*. Szerk. Glatz Ferenc. Bp., 1993. és (In:) *Vad tűzzel*. Bp., 2000. 269-289. o.

²⁷ Witold Dąbkowski 254.

²⁸ Jerzy Skowronek: *Rząd Narodowy*. In: PL. 119.

²⁹ Witold Dąbkowski 254.; *Diariusz sejmu*. Wyd.: Michał Rostworowski. Kraków, 1912. VI. k. 588-596.

³⁰ A. K. Puzyrewski 448. o.; A. P. Scserbatov IV. 153.

Berg konkrét javaslatokkal állt elő: a lengyel hadsereg engedelmeskedik az uralkodónak, általános amnesztia kérése céljából követtséget küld Szentpétervárra, a plocki vajdaságban marad, és Modlint az oroszoknak azonnal átadja. E feltételekhez a következő figyelmeztetés társult: minden lengyel katonai vezető, aki átkel a Visztula bal partjára, törvényen kívülinek tekintendő. A Rybiński főparancsnok által Słupnóban összehívott haditanács elfogadta a mind soványabb feltételeket és három tábornok személyében megválasztotta a Pétervárra küldendő delegáció tagjait is.³¹

Erre a híre tiltakozásul szeptember 23-án Plockban összeült a sejm. A kormány elnöke azt javasolta, hogy új főparancsnokot kell választani, akinek a kezébe a katonai hatalom mellett átadandó a polgári hatalom is. A sejm tárgyalni hívta azokat a tábornokokat: Bemet, Dembińskit és Jan Nepomucen Umińskit, akik a küzdelem folytatása mellett álltak ki, s közülük az utóbbit bízta meg a főparancsnoksággal. Mivel azonban a hadsereg a sejm döntését nem fogadta el, a főparancsnok Rybiński maradt. Niemojowski így neki adta át a polgári hatalmat is, maga pedig szeptember 26-án kiadta utolsó nyilatkozatát. Ebben bejelentette, hogy mivel „a sejm hatalmát nem tisztelik”, és „a Nemzeti Kormány méltósággal nem képes tovább kormányozni” elhagyja az országot, ugyanakkor figyelmeztetett arra, hogy „hatalmi jogkörét túllépve bármit is tesz a főparancsnok, az a haza ügyét és becsületét nem érintheti.”³² Niemojowski, a kormány (a hadügyminiszter kivételével) és a sejm tagjainak többsége a porosz határon át még aznap valóban elhagyta a Lengyel Királyság területét.

Rybiński a diktátorinak is nevezhető „hatalomnak” a birtokában kész volt arra, hogy elfogadja az előzőleg megadott orosz feltételeket, de Paszkevics álláspontja megváltozott. Az orosz főparancsnok, tudatában annak, hogy Romarino szeptember 17-én hadtestével kihúzódott Galíciába és ott letette a fegyvert (10.000 gyalogossal, 5 ezer lovassal és 40 löveggel),³³ feltétlen fegyverletételt követelt. Ennek értelmében az uralkodónak letett hűségeskü után azonnal át kívánta venni a parancsnokságot a lengyel hadsereg fölött, s huszonnég órán belül elvárta Modlin átadását is, valamint azt, hogy azonnali kapitulációt elrendelő paranccsal induljon egy lengyel tiszt Zamośćba.³⁴ Ezt azonban Rybiński (és az os-

---

³¹ Wacław Tokarz 614.

³² Władysław Zajewski: Rola sejmu w powstaniu listopadowym, In: PL. 104.; Władysław Zajewski 269.

³³ Wacław Tokarz 612.

³⁴ Wacław Tokarz 617-618.

szezhívott haditanács is) visszautasította, s miközben a dezertálás egyre nagyobb méreteket öltött, október 5-én 20.219 fős hadtestével Brodnicánál nem egészen egy hónappal Varsó átadása után ő is porosz földre lépett. Arról még nem tudott, hogy Różycki tábornok az elszenvedett kudarcok következtében, és mivel katonái tömegesen, de tisztjei is számosan megszöktek, feloszlatta seregét, majd szeptember 26-án a maradék 1400 fővel Krakkó szabad város területére húzódott ki, s 28-án letette a fegyvert az osztrákok előtt. Zygmunt Stryjeński tábornok volt az egyetlen, aki 2000 fős lovassággal a cár kegyelmében bízva orosz erőknél, mégpedig Rüdigernek adta meg magát Miechównál. Őket Miklós cár teljes körű amnesztiában részesítette.³⁵

A várak csak ezután nyitották meg kapujukat. Október 9-én kapitulált Modlin. 7000 fős helyőrsége az oroszok távollétében gúlákba rakta fegyverét, majd tisztjei vezetésével elhagyta a várat. A katonákat bizonyos távolságban a tiszték hazaeresztették. A megígért amnesztiából ki lettek zárva azok, akiket „lázítóknak vagy a felkelés fő ügynökeinek” tartottak, s közkatonákat is besoroztak később az orosz hadseregbe. Zamość 3500 fős helyőrsége csak október 21-én, aztán adta meg magát, miután a Varsóba és Modlinba küldött három tiszt visszatérve jelentette, hogy csakugyan vége a felkelésnek. A várat körülzároló orosz tábornok, Kajzarov amnesztiát ígért nemcsak a Lengyel Királyság, hanem az elszakított területek Modlint védő lakóinak is, ezt azonban a cár nem hagyta jóvá. Kajzarov kérésére azonban, bár elítélték őket, később megkegyelmezték nekik. A felkelésben tevékenyen részt vevő tiszteteket bebörtönözték.³⁶

Az 1830–31-es lengyel szabadságharc tehát formális kapituláció nélkül fejeződött be. Nem adta meg magát sem a politikai, sem a katonai vezetés, és nem került sor a detronizáció visszavonására sem. A politikusok többsége, a kormány és a szemj-tagjai mellett azonban nemcsak a katonai parancsnokok emigráltak Poroszországon vagy Galícián keresztül nagyjából Nyugat-Európába, hanem a parancsnokságuk alatt álló csapattestek is, amelyek a harcokban vagy a szökések miatt még hazai területen ugyan megfogyatkozott, de mégis jelentős személyi állományukkal együtt szintén elhagyták a Lengyel Királyság területét, s osztrák vagy porosz hatóságok előtt tették le a fegyvert. A sort Józef Dwernicki tábornok hadteste kezdte: már 1831. április 27-én megindult az osztrák határ felé, s május 1-jén 712 tiszttel és 3575 közkatonával Klebanówkánál a galíciai osztrák csapatoknak adta meg magát.³⁷ Az orosz

---

³⁵ Wacław Tokarz 619.; Witold Dąbkowski 258.

³⁶ Wacław Tokarz 620–621.

³⁷ Wacław Tokarz 312–313.

kormány követelésére az osztrákok a hadfelszerelést és a fegyvereket átadták az orosz hatóságoknak, a tiszteket és a katonaságot azonban nem. (Közülük sokan visszaszöktek, és ismét fegyvert fogtak.)

A tömeges lengyel emigráció komoly gondokat okozott Európában. 1831 októberében Poroszországban és Ausztriában mintegy 50.000 volt a Lengyel Királyságból érkezett felkelő tisztek, katonák és politikusok lélekszáma. A bécsi kormány szabadulni igyekezve a lengyel menekültektől, azt ajánlotta Szentpétervárnak, hogy legyen elnéző a felkelő lengyelek iránt, adjon nekik széleskörű amnesztiát. A franciaországi lengyel emigráció felszámolásához is az kínálkozott a legalkalmasabb módnak, ha a cár elfogadható amnesztiát ad, s a lengyelek visszatérhetnek hazájukba.³⁸

Mit mondhatunk összefoglalóan Paszkevics 1831-es lengyelországi tevékenységéről? Wacław Tokarz visszatekintve a tábornagy pályájára, kiemeli, hogy Mihály nagyherceg támogatásának köszönhetően a perzsa, majd az ázsiai török hadjáratok során irányult rá a figyelem. Bebizonyosodott, hogy a különleges keleti körülmények között, amikor a hadvezetéshez elsősorban diplomáciai és bürokratikus képességekre van szükség, majd arra, hogy a parancsnok az általa kiválasztott úthoz konokul ragaszkodjon, viszonylag szerény eszközök birtokában is egészen jól elboldogul. A parancsnoki karban és vezérkarban a németek túlsúlyát ellenző párt szószólójaként ekkor lett komoly riválisa az egyébként alaposabb katonai képzettséggel rendelkező Diebitschnek. Született hivatalnok hírében állt, aki – Diebitschcsel ellentétben – mindig kiemelt jelentőséget tulajdonított a hadsereg jó élelmiszer- és takarmányellátásának. Az ázsiai hadszíntérről hozta magával a hadvezetéssel kapcsolatos felfogását. Így például minden eshetőséggel számolva mindig igyekezett együtt tartani a rá bízott egész hadsereget és szekérvonatot, ellene volt a gyors tempójú felvonulásoknak, és megkövetelte, hogy csapatai még az ellenségtől távol is zárt sorokban haladjanak. Eltúlozta a jelentőségét az ellenség egy-egy tüntető mozdulatának, és elfogadta a felderítőktől befutott ellenőrizetlen híreket. Operatív tudása Ázsiában nem gyarapodott.

A lengyel hadszíntérre érkező Paszkevicsről Toll tábornok némi szarkazmussal mond véleményt: „Ahogy szót váltottunk és nézeteinkről beszélni kezdtünk, azonnal láttam, hogy a tábornagy ugyanaz a Paszkevics maradt, akit egykor, fiatal éveiben ismertem meg. Istenem, gondoltam magamban, hogyan lehetséges az, hogy ez az érdemrendekkel és rangokkal elhalmozott em-

---

³⁸ A. P. Scsersbatov IV. 183-185.; Kovács Endre: *A lengyel kérdés a reformkori Magyarországon*, Budapest, 1959. 43-44.; Władysław Zajewski 246-247.

ber, aki olyan döntő eseményeknek volt a részese, egy háború irányításával kapcsolatban képtelen volt nagyobb tudásra szert tenni.” Paszkevics a lengyel hadjárat idején nagy óvatosságról tett tanúbizonyságot, került minden kockázatot, mert Ázsiában megszerzett dicsőségét nem akarta elveszíteni. Ha ellenséges csapat bukkant fel a közelében, azonnal feleslegesnek bizonyuló intézkedések sorát hozta. A lengyel hadsereget túlértékelte, el akarta kerülni ugyanis Diebitsch hibáját, aki alábecsülte ellenfelét. Bizalmatlan volt környezetéhez, beosztottjaihoz.

Mindennek ellenére az általa választott egyszerű stratégiával, amely szerint a lehető legkisebb kockázattal kívánt eredményt elérni, szerencséje volt. Elsősorban ellenfelének hanyagsága és tétlensége miatt három és fél hónap alatt valóban be tudta fejezni azt a háborút, amely a nála sokkal tehetségesebb Diebitschet próbára tette. Sikerét annak köszönhette, hogy mire lengyel földre ért, addigra a felkelés válságba jutott, és Diebitsch az elkövetett hibák ellenére is mindent előkészített lezárásához: Litvániában a felkelés már csak pislálolt, Wolhíniában és Podóliában kihunytt. Az orosz hadsereg kipihente magát, a kolera alábbhagyott, az élelmiszer- és a takarmánykészletek pótlása megindult, megkezdődhetett a döntő hadművelet. Tokarz röviden összefoglalt jellemzését, amelyben azt is hangsúlyozza, hogy Miklós cár, aki Diebitsch lengyelországi működését rendkívül éles és gyakran megalapozatlan kritikával illette, Paszkevics iránt határtalan bizalmat táplált, az újabb kutatások legfeljebb kiegészítették, de nem módosították³⁹.

1831 után Paszkevicsre mint a Lengyel Királyság helytartójára csaknem két évtizednyi béke várt. (Nagy feladatokkal: az elbukott felkelés után a nevében fennmaradt Lengyel Királyság intézményeinek fokozatos felszámolása és lassú, szisztematikus beolvasztása az orosz birodalomba. Ez azonban egy másik fejezet már.) Hadvezérként legközelebb 1849 nyarán kellett bizonyítania, hogy képes győzelemre vezetni az orosz birodalom hadait: a magyar szabadságharcra kellett leszámolnia. Erre a feladatra a mielőbbi és a feltétlen siker érdekében a korábbiaknál nagyobb, csaknem 200.000 fős hadsereget bízott rá Miklós cár.

Magyarországi hadvezéri működését ismerjük, s látjuk, az mennyire hasonló 1831-es lengyelországi tevékenységéhez. A közben eltelt időszak alatt Paszkevics habitusa nem változott, parancsnoki képességei nem fejlődtek, legfeljebb öregedésével együtt reflexei lassultak. Helyzetét tovább nehezítette,

---

³⁹ Waclaw Tokarz 448-450.; A. K. Puzyrewski 376-377.; J. S. Curtiss 74-95.; Władysław Zajewski 260.

hogy az osztrák állam területén kellett operálnia, de nem teljes jogú főparancsnokként, s nem volt pontosan tisztázva a közötte és az osztrák főparancsnok közötti felhőtlennek nem tekinthető viszony sem. A döntő katonai sikereket a főhadiszíntéren nem ő, hanem az osztrák főparancsnok, az erélyes, tehetséges Haynau báró aratta. Az utóbbi győzelmeihez viszont az elengedhetetlenül szükséges háttérrel a tömeges orosz katonai jelenlét biztosította. S mivel a magyar főereg Paszkevics hadai előtt tette le a fegyvert (ilyen eredményt Paszkevics 1831-ben nem ért el), látszólag igazolódott hadvezéri teljesítménye uralkodója és az orosz udvar előtt.⁴⁰

Mint 1831-es lengyelországi szereplésének áttekintéséből kiderült, az orosz főparancsnok a még jelentős fegyveres ellenállásra képes lengyelekkel hajlandó volt a cár jóváhagyásával bizonyos feltételekről a háború mielőbbi befejezése érdekében tárgyalni. Az általa felajánlott, mindenekelőtt a harcot önként befejező katonák sorsát érintő feltételek azzal párhuzamosan szűkültek, ahogy a dezorganizálódó lengyel erők katonai lehetőségei csökkentek. 1849-ben a magyarországi beavatkozásra készülve az oroszok érthetően számoltak azzal, hogy hasonló eljárásra ésszerű megfontolásból az osztrák udvar is hajlandó, a lázadók pedig, felmérve az elsöprő erejű túlerővel szemben a további ellenállás kilátástalanságát, letehetik a fegyvert és tömegesen meghódolhatnak. Ezért már a hadműveletek megkezdése előtt tájékoztatást kértek Bécsből arra vonatkozólag, hogy ígérhetnek-e amnesztiát azoknak, akik önként megadják magukat. Schwarzenberg osztrák miniszterelnöktől kitérő választ kapott az ez iránt tájékozódni próbáló orosz tábornok, az előbbieken éppen az 1831-es lengyel–orosz tárgyalások kapcsán emlegetett Fjodor Fjodorovics Berg. A osztrák főhadiszállásra beosztott Bergnek, kitartó érdeklődésére, Haynau csak július 25-én adott választ, amelyet Berg írásba foglalt, s láttamoztatott is az osztrák főparancsnokkal, mielőtt Paszkevicsnek elküldte volna. Eszerint „Biztosítani lehetne mindazoknak a lázadó tiszteknek az életét, ha személyes büntetlenségüket nem is”, akik, még mielőtt harcra kerülne a sor, törvényes uralkodójuk előtt önként meghódolnak. Haynau ugyanakkor azt is leszögezte: „sem az amnesztia, sem a kapituláció szót nem szabad használni vagy kiejteni, egyáltalán semmi olyat, ami a legtávolabbról is hatalom és hatalom, haderő és haderő között megegyezésre utal.”⁴¹

⁴⁰ Rövid értékelése: Ivan Ivanovics Oreusz: *Oroszország háborúja a magyarok ellen 1849-ben* S.a. r., a bevezetőt írta és fordította Rosonczy Ildikó. Budapest, 2002. Bevezető 22-30.

⁴¹ Katona Tamás: *Az aradi vértanúk*. 4., átdolgozott kiadás. Bp., é. n. 287-288.

Ennek a válasznak az alapján az orosz hadvezetés nem kezdeményezhetett, nem is folytathatott tárgyalásokat. Nem is kezdeményezett, mert nem volt miről. (Ismeretes, hogy Rüdiger ezt az „íránymutatást” megelőzően, július 19-én írt Görgeinek egy levelet, melyben afelől tudakozódott, milyen feltételek mellett adná meg magát.) A magyarok azonban tárgyalásokkal próbálkozva az oroszoknál jelentkeztek, mert az osztrákok azonnali és feltétlen meghódolást követeltek, s Haynau magyarországi főparancsnokként rögtön két, osztrák fogságban lévő honvédtiszt kivégzésével mutatkozott be. Paszkevics elzárkózott a magyar hadikövetek fogadása elől, így az orosz hadvezetés részéről Rüdiger válaszolt Görgeinek, miszerint, ha „törvényes uralkodójának való meghódolásról óhajt alkudozni, az osztrák hadsereg főparancsnokához kell fordulnia.”⁴²

Mint Katona Tamás fogalmazott: ennek a Berg-féle levélnek az alapján nyilatkozott a Rüdiger vezette hadtest ártándi főhadiszállásán Ilja Sztjepanovics Frolov tábornok, a III. orosz hadtest vezérkari főnöke (1831-ben ő is részt vett a lengyel háborúban) és környezete a Paszkevics válaszára várakozó magyar hadiköveteknek úgy, hogyha megadják magukat, életük legalábbis nem forog veszélyben.⁴³ Azért is biztathatták ezzel a náluk jelentkező magyarokat, mert a lengyel felkelés elbukása után ugyan esetenként kemény megtorlás várt azokra, akik nem emigráltak, s az 1831. november 1-jén meghirdetett amnesztia hírére az emigrációból visszatértek is gyakran részesültek súlyos büntetésben, az orosz uralkodó, bár születtek halálos ítéletek, mégsem végeztetett ki senkit.⁴⁴

Paszkevics 1831. szeptember 7-én este kelt jelentésében Miklós cárnak azt írta: Varsó felséged lábai előtt fekszik.⁴⁵ Egy birodalmi hadsereg élén, korlátozott tehetség birtokában is megadta a sors neki, hogy ugyanazt a mondatot még egyszer, 1849. augusztus 13-án ismét papírra vethesse: csak a földrajzi nevet kellett cserélnie Magyarországra.

⁴² Uo. 495.

⁴³ Uo. 17-18.

⁴⁴ Andrzej Chwalba: *Historia Polski 1795 – 1918*. Kraków, 2001. 280-281.; Norman Davies összefoglaló munkájában (Boże Igrzysko, *Historia Polski*, II. Kraków, 1992), amely a közelmúltban magyarul is megjelent, 254 halálos ítéletről szól, de nem említi, hogy ezeket utóbb, általában száműzésre, enyhítették (419.). Magyarul: Norman Davies: *Lengyelország története*, Budapest, 2006. 681-682.

⁴⁵ A. P. Scserbatov IV. 160.; A. V. Sisov 451.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

- J. S. Curtiss** J. S. CURTISS: *The Russian Army under Nicholas I, 1825–1855*. Durham, N. C. 1965.
- Witold Dąbkowski** WITOLD DĄBKOWSKI: Zmierzch i agonía powstania listopadowego (17 sierpnia–21 października 1831 r.), In: PL
- PL** Powstanie listopadowe. Szerk. Władysław Zajewski 2. kiadás. Warszawa, 1990. A. K.
- Puzyrewski A. K.** Puzyrewski: *Wojna Polska–Ruska 1831. r.* Warszawa, 1899. (Reprint, Kraków, 1988)
- A. P. Scserbatov IV.** A. P. SCSEBATOV: *General-feldmarsal Knyaz Paszkevics, jego zszizny i gyejatyelnoszty*, IV. Szankt-Petyerburg, 1894.
- A. V. Sisov** A. V. SISOV: *Russzkije general-feldmarsali Dibics-Zabalkanszkij, Paszkevics-Erivanszkij*. Moszkva, 2001.
- Marek Tarczyński** MAREK TARCZYŃSKI: *Bitwa warszawska, 6–7 września 1831 r.* In: PL.
- Wacław Tokarz** WACŁAW TOKARZ: *Wojna polsko-rosyjska 1830 i 1831*. Warszawa, 1930.
- Władysław Zajewski** STEFAN KIENIEWICZ – ANDRZEJ ZAHORSKI – WŁADYSŁAW ZAJEWSKI: *Trzy powstania narodowe*. Warszawa, 1992.